

Til: Universitetsstyret

Årsrapport 2019

Blindern, 24.2. 2020

Innholdsfortegnelse

1. Vitenskapsombudets rolle og oppgaver.....	3
Vitenskapsombudet	3
2. Oversikt over henvendelser.....	3
Antall henvendelser	3
Type saker kategorier	4
Henvendelser fra hvem.....	5
Fordeling på fakultet	6
Utfall saker	6
Andre gjøremål.....	7
3. Vektlegging av noen tema	7
Medforfatterskap og kvalitetsvurderinger	7
Anonym varslings	8
4. Råd til ledelsen om konkrete tiltak for å implementere arbeid med forskningsintegritet.....	8
Henviing til forskningsetiske normer bør bestemmes og legges til grunn for Universitetets arbeid med forskningsintegritet	8
Akademisk forfatterskap – Vancouverreglene legges til grunn for å bestemme akademisk forfatterskap.....	9
God praksis for vitenskapelig kvalitetsvurderinger – implementering av Dora- erklæringen	9
Obligatorisk systematisk opplæring av forskningsveiledere/ledere med sertifisering	9
Reell anonym varslings	10
Forskningsetisk utvalg	10
Forslag til revisjon av Retningslinjer for behandling av enkeltsaker	11

1. VITENSKAPSOMBUDETS ROLLE OG OPPGAVER

Vitenskapsombudets rolle og oppgaver ble fastsatt i et eget mandat som ble vedtatt av Universitetsstyret den 12. september 2018. Opprettelsen av vitenskapsombudet er ansett som et viktig ledd i organisering av forskningsetisk arbeid ved Universitetet i Oslo. Mandatet fremhever at formålet med ombudet er å gi veiledning og råd til vitenskapelige ansatte som befinner seg i forskningsetisk problematisk situasjon. Det er også lagt opp til at vitenskapsombudet kan fungere som mekler for å få løst tvister så tidlig som mulig og på lavest mulig nivå.

Det er understreket at ombudet også skal være tilgjengelig for administrativt ansatte og ledelse som har ansvar for å håndtere og løse forskningsrelaterte problemstillinger. Vitenskapsombudet skal være en uavhengig instans utenfor ledelseslinjen og uten bindinger til enhetenes ledere.

For de som henvender seg til ombudet er det understreket at vedkommende ikke skal være noens partsrepresentant.

Vitenskapsombudet er ikke en klageinstans og har heller ikke avgjørelsesmyndighet men kan henvise til riktig instans for håndtering av saken, om den nå skulle være i linjen, forskningsetisk utvalg eller til klageutvalg.

Vitenskapsombudet skal basere sin veiledning og megling på anerkjente forskningsetiske prinsipper og på relevante lover og regler som regulerer forskningen.

Vitenskapsombudet

Det første vitenskapsombudet tiltrådte 15. august 2019. Ombudet er professor dr. philos. Knut W. Ruyter, tilsatt i 80% stilling for en periode på tre år, for alle fakulteter og fagområder. Det eneste unntaket er ansatte ved Institutt for klinisk medisin ved Det medisinske fakultet. Dette instituttet inngår i en ordning med Oslo universitetssykehus og Akershus universitetssykehus, bl.a. med et felles redelighetsutvalg mens nytt forskningsombud (som det der heter) fortsatt er under vurdering.

Vitenskapsombudets rolle og oppgaver er gjort kjent for Universitetet av rektor og gjennom flere møter med forum for forskningsdekanene. I samarbeid med kommunikasjonsavdelingen har ombudet utarbeidet en egen nettside med utfyllende opplysninger om rolle og oppgaver, henvisning til retningslinjer og lover, ordninger ved UiO som skal ivareta forskningsetikk, samt ressurside med relevant litteratur.

<https://www.uio.no/om/organisasjon/vitenskapsombud/>. Nettsiden er også i sin helhet tilgjengelig på engelsk.

I samarbeid med Forskningsadministrativ avdeling ble det også etablert en egen kanal i Si-fra-systemet for å melde mulige brudd på anerkjente forskningsetiske normer:

<https://www.uio.no/om/hms/si-fra/forskningsetikk/> .

Det er opprettet kontakt med forskningsombudet ved Oslomet og det nylig opprettede vitenskapsombudet ved Universitetet i Stavanger.

2. OVERSIKT OVER HENVENDELSER

Antall henvendelser

I perioden fra 15. august og ut året kom det 31 henvendelser. I tillegg til disse henvendelsene om saker er det mange henvendelser om å bidra til undervisning, delta i planlegging av undervisning/tiltak og bidra i tiltak som kan bevisstgjøre og forebygge om forskningsetiske anliggender, f.eks. det nyetablerte Forum for forskningsetikk.

Det er også kommet en del generelle henvendelser – med ønske om informasjon om ombudsfunksjonen – både fra internt ansatte og fra rådgivere og ledere ved andre institusjoner, men disse er ikke talt opp under henvendelser.

Type saker kategorier

Elleve henvendelser dreide seg om tvister om medforfatterskap i vitenskapelige publikasjoner. Det dreide seg om alt fra seniorers ønske om å stå som forfatter til utelukkelse fra forfatterskap, samt strider om rekkefølge, hvem som skal bestemme berettigelse og rekkefølge og uvilje i linjen til å ta stilling til saken. I to av disse sakene var det mulig å megle til et tilfredsstillende resultat forelå. I de øvrige tilfellene ble det gitt konkrete råd om hva som berettiger forfatterskap og hvordan en tvist kan løses.

Fire av henvendelsene dreide seg om mistanke om plagiat. Bare ett av dem dreide seg om tekst plagiat. De øvrige dreide seg om plagiat av ideer, grunnlag, metoder, figurer, tabeller mm. I det tilfellet hvor brudd allerede forelå ble saken henvist til rett instans iht Retningslinjer for behandling av enkeltsaker, til Sentralt råd med anbefaling om behandling i Forskningsetisk utvalg.

Fem av henvendelsene handlet om ulike former for overtakelse av hele – eller deler – av prosjekter uten samtykke eller medvirkning fra prosjektleder. De overtatte prosjektene ble enten «videreført» av en annen gruppe eller omsøkt på nytt i annen institusjon og med annen finansiering (NFR, ERC), også med ny søknad til REK, uten at komiteen ble gjort oppmerksom på det opprinnelige prosjektet. Det ligger sterke ambisjoner til grunn og oppfinnsomme forklaringer og unnskyldninger. Sakene er komplekse og vanskelige, med mange aktører. I ett av tilfellene ble saken behandlet i linjen med klar adresse til annen institusjon. I de øvrige kunne det bare gis råd til den part som henvendte seg. Det var ingen interesse for meglings og stor tilbakeholdenhet i linjen med å gå inn i sak.

To av henvendelsene dreide seg om antatt forskjellsbehandling ved underkjenning av doktorgrad. Doktorgradsreglementet tillater unntak fra formelle krav (f.eks. at det må foreligge tre artikler med kandidat som førsteforfatter), og problemer oppstår når unntakene blir en regel, men håndheves forskjellig. I ett av tilfellene bidro jeg til å utforme klage til rett instans. To henvendelser handlet om antatt uheldige sider ved oppnevning til og arbeid i bedømmelseskomiteer. Det handlet om inhabilitet (tidligere vitenskapelig samarbeid mellom bedømmer og kandidat), oppnevning av ny komite etter klage, med de samme personene. Den siste angikk faglig uenighet om flere bedømmelser.

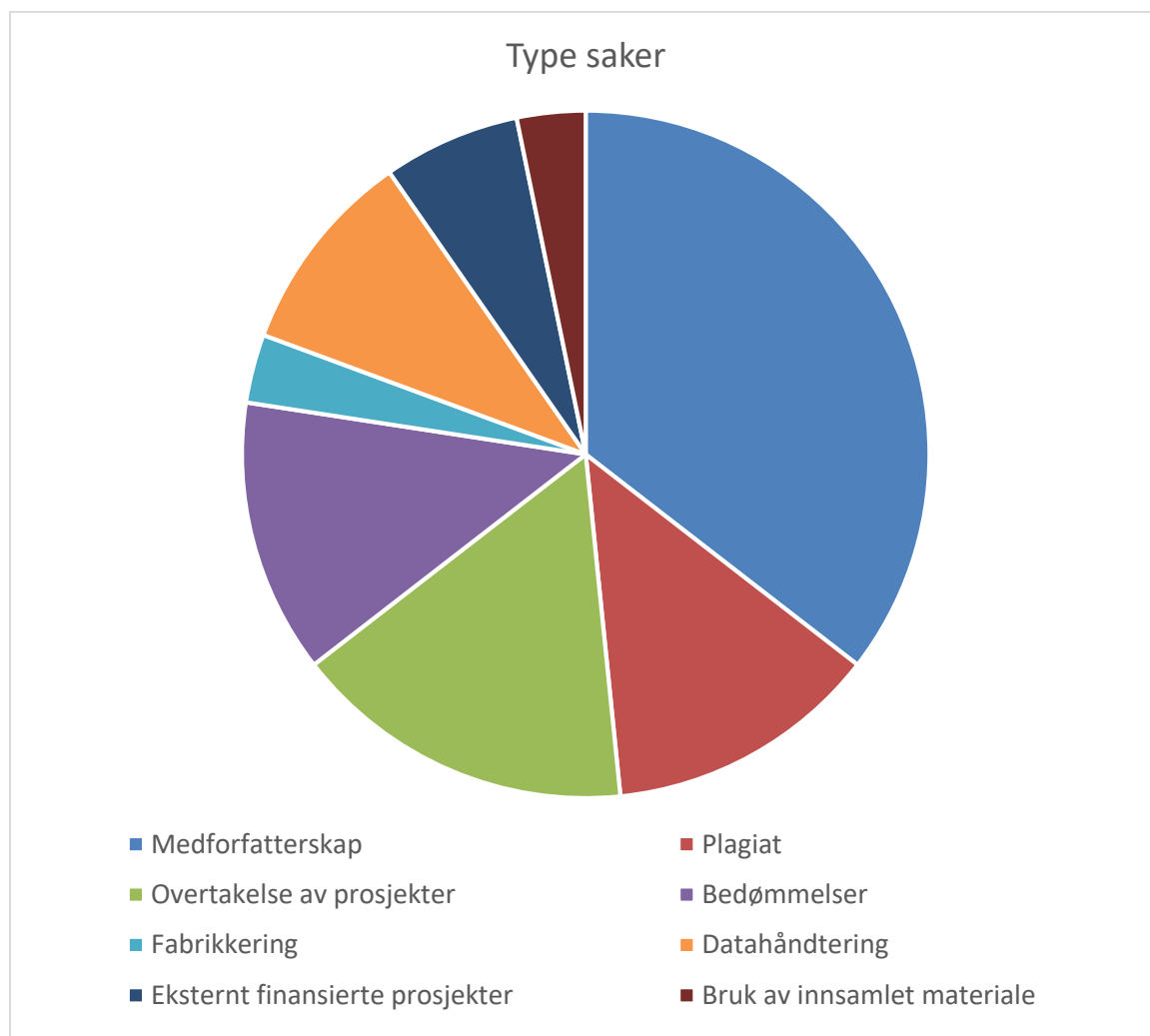
En sak handlet om mistanke om fabrikkering da deler av rådata manglet (ikke var mulig å finne). Etter nærmere undersøkelse ble saken henvist til linjen.

Tre henvendelser dreide seg om ulike sider ved håndtering av forskningsdata på institusjonen. Her finnes i dag gode ordninger, men konflikter om bruk og tilgang oppstår når data blir oppbevart etter egne ordninger (privat, bærbare enheter, minnepinner). Det handlet bl.a. om informasjonssikkerhetsproblemer, bevisst utelukkelse for andres tilgang, uklarhet og strid om eierskap og bruk av data og tilgjengeliggjøring av data for verifikasjon eller gjenbruk. Bare i ett av disse tilfellene ble saken løst ved at data ble overført til fellesområde/TSD.

To saker dreide seg om eksternt finansierte prosjekter (såkalt bistand) og hvordan man som universitetet skal håndtere oppdragsgivers (uberettigete) involvering i selve forskningen og i resultatangivelse, også når publikasjoner søkes stoppet. I ett av tilfellene igangsatte det en prosess for å forebygge mot for stor involvering, bl.a. gjennom utarbeidelse av retningslinjer.

En henvendelse angikk hvorvidt universitetet skal tillate at det gjøres forskning på artefakter som er innsamlet eller gitt universitetet på uetisk eller illegalt vis. Henvendelsen var generell, men dreide seg spesifikt om forskning på hodeskaller fra Påskeøya. Disse oppbevares av

Universitetet i Oslo som en del av De Schreinerske Samlinger. Det skal være tatt prøver av hodeskallene selv om det foreligger uttalelser fra Nasjonalt utvalg for vurdering av forskning på menneskelige levninger (skjelettutvalget) (2017/53, 2018/371) som fraråder bruk før en rekke spørsmål om bl.a. proveniens er avklart og/eller samtykke fra etterkommere foreligger. Blant avviste henvendelser er det forespørslser om utforming av klager til REK, bruk av nasjonale helsedata fra andre land i norsk-finansierte prosjekter og bistand til å gå i rette med helsepolitiske utredninger, f.eks. om tvangsbegrensingsloven (NOU 2019:14).

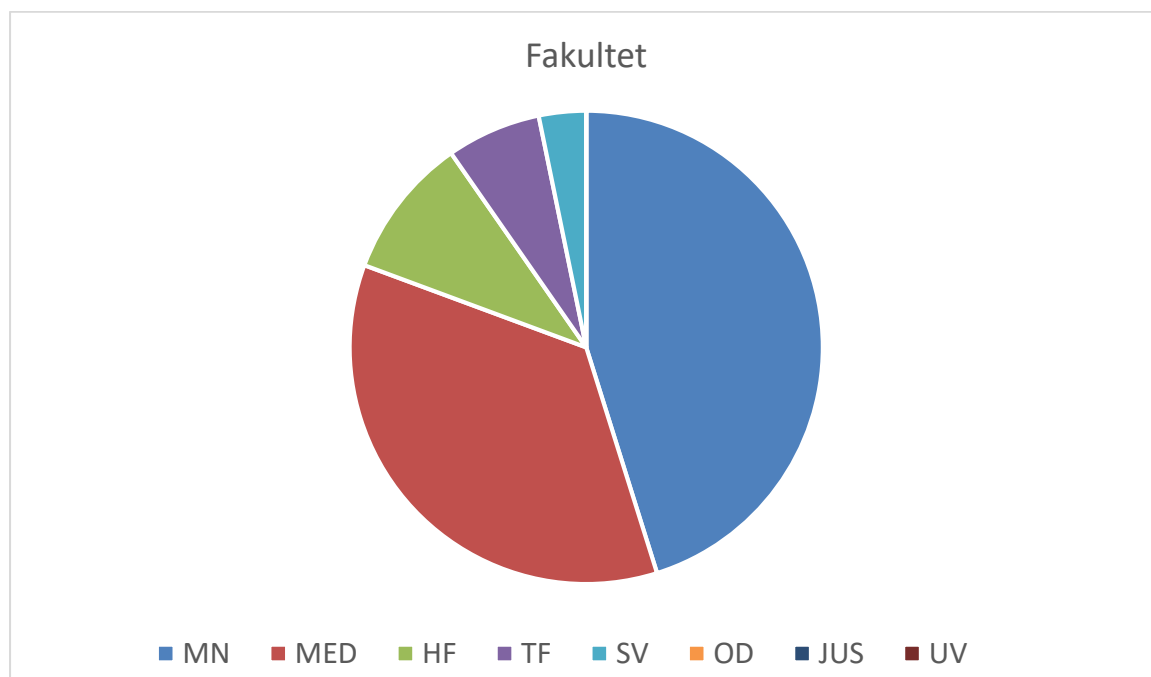
Henvendelser fra hvem

Det har vært en antakelse at særlig stipendiater og midlertidig ansatte ville ha behov for å henvende seg til vitenskapsombudet. Det viste seg imidlertid at et stort flertall av henvendelser kom fra ledere i ulike posisjoner og på ulike nivå (fra prosjektledere til instituttledere) som ville søke råd om hvordan de skulle håndtere vanskelige og konfliktfylte saker av forskningsetisk art. Av 31 henvendelser kom 16 fra ledere, dernest stipendiater og forskere i midlertidige stillinger (8), fast vitenskapelige ansatte (4), tidligere ansatte (2), samt fra forskningsadministrasjon (1).

I tillegg har det kommet henvendelser fra forskningsombudet ved Oslomet, og fra andre universiteter som er interessert i å lære om erfaringer med et ombud.

Fordeling på fakultet

De fleste henvendelsene har kommet fra MN (14) og MED (11). Ingen henvendelser fra OD, UV eller JUS, mens det var noen få henvendelser fra henholdsvis HF (3), TF (2) og SV (1).

Utfall saker

I de fleste saker har jeg kunnet gi råd og veiledning om hvordan løse. Svakheten er at jeg i slike saker ofte bare kjenner den ene parts versjon.

Jeg har derfor bestrebet meg på å få til en form for involvering med berørte parter for å fasilitere prosess og resultat. Dette kan gjøres på mange måter, men forutsetter åpen og saklig kommunikasjon. Noen ganger har det hatt positive konsekvenser at jeg overvåker prosessen, f.eks. ved å stå på kopilisten ved all kommunikasjon mellom partene.

I noen få tilfeller har jeg kommet i posisjon til å megle, forutsatt at alle parter er innstilt på det og gir sitt samtykke. Dette har særlig omfattet strid om forfatterskap. Under slike stridigheter ligger det ofte andre forhold som forvansker og forverrer en sak. I to tilfeller førte megling frem til omforent enighet som partene bandt seg til. I ett tilfelle førte megling ikke frem, pga manglende tillit og retthaveri.

I tilfeller hvor det allerede var påvist brudd, har saken blitt diskutert inngående før den ble henvist til rette instans, enten gjennom Si-fra-systemet eller direkte i linjen.

I ett tilfelle har jeg vært behjelpelig med å utforme klage til rett instans. Forutsetningen var at jeg selv anså klagen som forskningsetisk berettiget og burde prøves.

I bare noen få tilfeller har jeg mottatt direkte varsler om mistanke om brudd på forskningsetiske prinsipper. I disse tilfellene var varsler ikke part i saken. Det er åpenbart at terskelen for varsling er høy og redsel for å bli avslørt som varsler er stor med tanker om hva det kan medføre av konsekvenser. I ett slikt tilfelle mottok jeg varselet, forsikret meg om at innholdet var reelt og utformet deretter også selve varselet, med tilliggende dokumentasjon. Det sikret reell anonym varsling, og jeg fungerte som en mellommann og kunne formidle varselet til Sentralt råd for videre håndtering.

Noen saker var noe mer generelle, og kunne avhendes ved ulike former for kunnskaps- og rettighetsavklaring.

Andre gjøremål

Vitenskapsombudet har i sin korte virkeperiode blitt invitert til ulike fora for å gjøre ombudsfunksjonen kjent og invitere til samarbeid og saksbehandling. Dette gjelder bl.a. forum for forskningsdekaner, Akademisk Forum, lederforum ved MED, dekanat og instituttleder møte MN og et par fora for Ph.D. studentene.

I tillegg til dette deltok jeg på avslutningskonferansen for The European Network of Research Ethics and Research Integrity som ble holdt i Brussel den 28. og 29. oktober 2019 (www.eneri.eu).

Vitenskapsakademiet avholdt et spennende og aktuelt tema om Research and human rights (26.9.).

På Universitetet deltok jeg i opplæring i kurs for forskningsdatahåndtering (25/9) samt på seminaret om akademisk frihet hvor professor Istar Gözaydin mottok pris for sitt menneskerettighetsarbeid i samarbeid med organisasjonen Scholars at Risk (13/10).

Jeg bidro også med et innlegg under seminaret om forskningsveiledning under ledelse av Institutt for pedagogikk (17/9).

3. VEKTLGGING AV NOEN TEMA

Medforfatterskap og kvalitetsvurderinger

Det er særlig grunn til å fremheve medforfatterskap som en akilleshæl som avstedkommer en god del uoverensstemmelser og konflikter som det er vanskelig å løse.

Det skyldes mange faktorer og drivere, ikke minst fordi forfatterskap er avgjørende viktig for merittering og evaluering for vitenskapelig bedømmelser, fra doktorgrader via grants til stillinger.

Det er et alvorlig problem at det er betydelig diskrepans mellom tradisjoner/kulturer og prinsipper/retningslinjer for god forskningsskikk om forfatterskap. Diskrepansen forverres ved at det ikke finnes entydige retningslinjer, at retningslinjene har et relativt stort tolkningsrom og at det ikke finnes noen avklarte måter å håndtere uoverensstemmelser.

Slike diskrepanser og manglende grunnlag gjør det vanskelig å endre uberettigete forfatterskap. Det finnes betydelig belegg for at særlig yngre forskere utsettes for press til å inkludere (som oftest) senior forskere på listen (jf. Hofmann B, Holm S. Research integrity: environemnet, experience, or ethos? *Research Integrity* 2019: 1-13). Men det motsatte er også tilfelle og vanskelig å forhindre at yngre forskere utelukkes fra forfatterlister.

Bak vektlegging av tradisjonell merittering ligger en rekke nyttebaserte drivere. Dette gjelder ikke minst publisering i såkalte høyimpakt tidsskrifter. Impakt er ikke det samme som kvalitet, men den er nyttig for alle parter, særlig for merittering. Men denne driveren kan manipuleres. Impakt kan påvirkes ved gjensidig sitering, bruk av senior forskere, øke antall forfattere. Ambisjoner om høyimpakt kan også være en driver for manipulering av forskningsresultater.

Spesielt innen MN og MED er det blitt en dyd av nødvendighet å publisere i slike tidsskrifter. MED krever f.eks. minimum tre artikler til en doktoravhandling med kandidat som førsteforfatter: jo høyere impaktfaktor desto bedre. Med høy impaktfaktor kan man også kvalifisere som medforfatter blant flere andre. I praksis har jeg sett eksempler på at bedømmere kun legger impaktfaktor til grunn for vurdering og rangering.

I tillegg til Vancouver reglene som ble laget for å bøte på problemer med uberettiget forfatterskap, foreligger nå også den såkalte DORA-erklæringen, San Francisco Declaration of Research Assessment (www.ascb.org/dora). Den går i rette med følgene av impaktfaktor ved å fremheve at det vesentligste er å vurdere forskningens kvalitet, ikke hvilken kanal resultatet blir publisert i. Til det er det utarbeidet et sett av anbefalinger om god praksis for kvalitetsvurderinger. Forskningsrådet har signert og sluttet seg til erklæringen og har endret praksis vedrørende bedømmelser av vitenskapelig arbeid. Det er vanskelig å endre praksis rundt forfatterskap og bedømmelser uten at Universitetet legger Vancouver og Dora til grunn for å bestemme forfatterskap og vitenskapelige kvalitetsvurderinger.

Anonym varsling

Etter UiOs Retningslinjer for behandling av enkeltsaker er det mulig å melde fra om en forskningsetisk sak anonymt. Imidlertid kan det ikke gjøres gjennom Si-fra-systemet da nettskjema ikke ivaretar anonymitet. Det kan eventuelt gjøres pr brev uten at varsler i dag vet hvor et slikt brev skal sendes.

Under ønske om anonym varsling ligger en redsel for at handlingen vil få alvorlige konsekvenser og omkostninger for en selv. Varslere som oppfattes som illojale og vanskelige kan få meget ublid behandling hvor et betryggende vern mot gjengjeldelse nok kan oppleves som ganske illusorisk.

I denne perioden har jeg hatt kontakt med to personer som ville varsle anonymt. For disse har jeg fungert som en mellommann, også for å kunne tilrettelegge og levere varslet på en måte som gjorde at deres identitet ikke ble kjent og uten at innholdet i varslet kunne bidra til at de kunne gjenkjennes. Dette er en rimelig fornuftig løsning, men den er ikke reelt anonym da jeg kjenner deres identitet.

4. RÅD TIL LEDELSEN OM KONKRETE TILTAK FOR Å IMPLEMENTERE ARBEID MED FORSKNINGSINTEGRITET

I arbeidet med Strategi 2030 skal det berømmes at Universitetet har satt seg som mål å intensivere arbeidet med forskningsetikk og forskningsintegritet. Det nevnes spesielt at kunnskap og bevissthet rundt forskningsetiske normer må ivaretas gjennom systematisk opplæring og kontinuerlig bevisstgjøring.

Ombudet støtter helhjertet målsetningen og tiltaket om systematisk opplæring. På bakgrunn av de erfaringene som er angitt i denne årsrapporten (og lang fartstid i forskningsetikkens irrganger) tillater jeg meg å gi noen råd om hvordan målsetning og tiltak (også utover opplæring) bør konkretiseres og implementeres.

Henvisning til forskningsetiske normer bør bestemmes og legges til grunn for Universitetets arbeid med forskningsintegritet

I forskningsetikkloven står det at forskning skal skje i henhold til anerkjente forskningsetiske normer. I de saker ombudet har hatt til behandling er det uklart hvilke normer som gjelder, hvem som har anerkjent dem og hvordan de kan benyttes for å veilede og megle i enkeltsaker. Noen forskere påberoper seg at de aldri har hørt om noen slike normer eller at de ikke visste at Universitetet hadde lagt slike til grunn for måten forskning skal utføres på. På spørsmål om hvor forskere finner veiledning om hvilke normsett som gjelder, er jeg blitt svar skyldig. Det finnes noen få veiledninger (f.eks. *Etiske retningslinjer for veiledere* som kun inneholder en liten paragraf om faglig redelighet som bl.a. sier at veileder må følge den skikk og bruk som gjelder ... i sitt fag) og spredte oversikter over ulike retningslinjer, som det sies, kan være til hjelp, for å ivareta god forskningsskikk.

Leder av Forskningsetisk utvalg, professor Bjørn Ramberg, har på grunnlag av lignende erfaringer i utvalget, tatt initiativ til at Universitetet bør bestemme hvilke normsett som Universitetet bør anerkjenne og legge til grunn for alt arbeid med forskningsintegritet. Rektoratet støttet initiativet og nedsatte en arbeidsgruppe for å fremme forslag til hvilke normsett Universitetet bør slutte seg til.

I tillegg til retningslinjene fra de nasjonale forskningsetiske komiteene, vil jeg særlig fremheve og anbefale at Vancouver-reglene og Dora-erklæringen blir lagt til grunn for henholdsvis medforfatterskap og vitenskapelige kvalitetsvurderinger.

Akademisk forfatterskap – Vancouverreglene legges til grunn for å bestemme akademisk forfatterskap

Akademisk forfatterskap er et stridens eple (se artikkelen fra medlemmene av Forskningsetisk utvalg, Ramberg BT, Halvorsen M, Førde R, Ambur OH, Borge AIH. Medforfatterskap – et stridens eple. Tidsskrift for Den norske legeförening 2019). Ved siden av mange ulike retningslinjer for ulike fagområder, samt spesifikke kriterier utviklet av International Committee of Medical Journal Editors (ICMJ) *Recommendations for the Conduct, Reporting, Editing, and Publications of Scholarly Work in Medical Journals*, med et visst slingringsmonn for tolkning, finnes det en rekke fagspesifikke tradisjoner for forfatterskap som ikke følger noen av disse retningslinjene. Til å løse stridigheter anbefaler ICMJ at institusjonen(e), hvor arbeidet er utført, burde undersøke og avgjøre spørsmål om berettiget forfatterskap.

Dette kan være vanskelig å gjøre for institusjonen da grunnlaget baseres på en blanding av retningslinjer, fagspesifikke interne tradisjoner og kriterier for forfatterskap. I tillegg kommer utbredt internasjonalt forskningssamarbeid med forskere fra mange institusjoner fra mange land som kan gjøre det enda vanskeligere å håndtere spørsmål om berettiget forfatterskap. I den nevnte artikkel fra Forskningsetisk utvalg sies at Universitet i Oslo legger anbefalingene fra Vancouver til grunn for vitenskapelig forfatterskap. Dette er så vidt jeg kan se ikke vedtatt eller nedfelt noe sted.

Mitt råd vil derfor være at UiO vedtar at Vancouverreglenes kriterier legges til grunn for å bestemme og avgjøre akademisk forfatterskap uansett vitenskapsområde. Et slikt vedtak er ikke uten presedens: Universitetet i Lund vedtok nylig at Vancouverreglene skal følges av alle universitetets forskere uansett vitenskapsområde (Lunds Universitets Etikråd. *Etiske aspekter på medförfattarskap* (2019).

God praksis for vitenskapelig kvalitetsvurderinger – implementering av Dora-erklæringen

På grunnlag av gjennomgangen ovenfor om medforfatterskap og kvalitetsvurderinger vil Vitenskapsombudet råde til at Dora-erklæringen signeres og implementeres.

Etter informasjon fra rektoratet er jeg kjent med at Universitetet i Oslo har valgt ikke å signere Dora-erklæringen, men har nedsatt en arbeidsgruppe som skal vurdere hvordan Dora-erklæringen kan implementeres i institusjonen for vurdering av kvaliteten av innholdet i vitenskapelig arbeid (anbefalingene 4-5 i erklæringen).

Ikke minst på grunn av muligheter til å manipulere de metriske systemene, støtter ombudet omlegging til å vurdere kvalitet av innholdet av vitenskapelig arbeid for alle formål, fra bedømmelse av doktorgrader via ansettelse til forskningssøknader. Det vil være et viktig bidrag for å understøtte vitenskapelig integritet.

Jeg ser ingen god grunn til at Universitetet i Oslo ikke skal signere erklæringen og vil oppfordre til at det gjøres. Forskningsrådet har allerede gjort så, med tydelig implementering og omlegging av hvordan kvalitetsvurderinger skal gjøres. Universitetet i Tromsø og NTNU har også signert erklæringen.

Obligatorisk systematisk opplæring av forskningsveiledere/ledere med sertifisering

Det finnes god opplæring på Ph.D. nivå og til dels for postdok, og det er under utarbeidelse ulike tiltak for alle ansatte for å styrke arbeidet med datahåndtering og forskningsetikk, jf. revisjonsrapporten for oppfølging av GDPR prosjektet (2020). Dette fremstår (ennå) som noe begrenset (til datahåndtering) og fragmentert med tilbakemelding om at man verken har kapasitet eller kompetanse til å utvikle dette på noen god måte og heller ingen egnet digital plattform (f.eks. for e-læring, registrering, sertifisering). Det tegner seg da et bilde av at opplæring delegeres/overlates til det enkelte fakultet, institutt, avdeling.

Vitenskapsombudet vil anbefale for styret at universitetsledelsen må ta et helhetlig ansvar for systematisk opplæring av alle fast ansatte på et så vesentlig og viktig punkt som dette.

Det innebærer utarbeidelse av et kompetent og kvalitetsmessig høyverdig kursopplegg som det forventes at alle skal følge. Selv mener jeg at det bør knyttes til en form for sertifisering/autorisasjon for de som leder forskning og veileder forskere. I dag forutsetter Universitetet at alle forskere som skal undervise sertifiseres gjennom å ha tatt universitetspedagogikk. Det er ikke mindre viktig å sertifiseres innen forskningsintegritet.

Denne form for kvalitetssikring av kompetanse er velkjent innen næringsliv og forvaltning, men også universiteter og myndigheter har i økende grad sett betydningen av opplæring og autorisasjon. Amerikanske universiteter har lang erfaring med dette. The League of European Research Universities anbefaler omlegging fra arbeid med "anbefalinger" til konkrete implementeringer, bl.a. obligatorisk opplæring (se *Towards a Research Integrity Culture at Universities: From Recommendations to Implementation* (2020)). Det samme sees innen EU, hvor charter og kodekser skal implementeres i praksis, jf. *The Human Resources Strategy for Researchers*.

Reell anonym varsling

På grunnlag av erfaringer med vanskeligheter for å kunne varsle anonymt, vil vitenskapsombudet anbefale at Universitetet etablerer en varslingskanal for anonym varsling i Si-fra-systemet.

I tillegg bør det utredes nærmere hvem som skal motta varslet, hvem som skal behandle slike saker og hvordan de skal behandles. Utredninger på området (f.eks. NOU 2018:6) peker på at det er lite hensiktsmessig at slike saker behandles i linjen (da varslere ofte blir oppfattet som illojale, vanskelige, osv) med forslag til etablering av varslingsombud og uavhengig undersøkelsesmyndighet. For Universitetet kan det være verdt å vurdere om sentralt råd skal være mottaker og bestemme hvor saken best kan behandles, f.eks. Forskningsetisk utvalg.

Forskningsetisk utvalg

Forskningsetisk utvalg er et sentralt og viktig organ for å behandle saker av forskningsetisk art. Det gjør et betydningsfullt arbeid, men lite er kjent og tilgjengelig. Det er lite informasjon om egen virksomhet, rådgivende uttalelser er ikke tilgjengelige, heller ikke årsrapporter. I mandatet står det at utvalget skal avgi årlig rapport om sin virksomhet, men det finnes ingen slike offentliggjort <https://www.uio.no/for-ansatte/nettverk-moter/los-enhetene/forskningsetisk-utvalg/>.

Da Forskningsetisk utvalg har en meget viktig funksjon for å ivareta forskningsetisk integritet, også for kunnskap og bevisstgjøring om slike spørsmål.

Vitenskapsombudet vil derfor anbefale det følgende:

Forskningsetisk utvalg utarbeider sin egen nettside.

Utvalgets rådgivende uttalelser gjøres offentlige og publiseres på nett. Det er viktig både for transparens og læring. Rektors avgjørelser på grunnlag av den rådgivende uttalelsen bør også offentliggjøres.

Årsrapport bør redegjøre for de saker som er blitt behandlet og gjøres offentlig tilgjengelig.

Forslag til revisjon av Retningslinjer for behandling av enkeltsaker

Etter behandling av en enkeltsak anbefalte Nasjonalt utvalg for gransking av uredelighet i forskning (Granskningsutvalget) at Universitetet i Oslo iverksatte tiltak for å rette opp hva som ble omtalt som systemfeil.

Noen av disse er allerede imøtekommet, mens andre er i prosess (systematisk opplæring, fastsettelse av normsett, implementering av Dora-erklæringen, forfatterskapskriterier). Det er imidlertid grunn til å se nærmere på de retningslinjer som Universitetsstyret vedtok i fjor for behandling av enkeltsaker. En vesentlig kritikk fra Granskningsutvalget var at man ikke greide å avklare på et tidlig tidspunkt hva slags sak det dreide seg om, hvem som skulle ta den til behandling og åpenhet om prosess (for å unngå at sak behandles flere steder samtidig, med stadig nye omkamper.) Et grep for å imøtekomme dette er etableringen av et sentralt råd som kan fordele saker til linje, Forskningsetisk utvalg eller vitenskapsombud. Et annet er åpningen av en egen varslingskanal kun for mulige brudd på forskningsetiske normer.

De vedtatte Retningslinjer er ikke lenger konsistente med hva som er besluttet om et sentralt råd og varslingskanal. Det er også en diskrepans mellom Universitetets tilsvarende svar til Granskningsutvalget og Retningslinjer om hvorvidt linjen har myndighet til å avgjøre forskningsetiske saker, in casu medforfatterskap.

Retningslinjer bør derfor vurderes revidert på følgende punkter:

Sentralt råd bør foreta en forundersøkelse for å kunne avgjøre hva slags sak det dreier seg om – og hvor den best kan behandles.

Prinsippet om at enhver sak først skal behandles i linjen bør revurderes. Selv om subsidiaritetsprinsippet er bra, bør det praktiseres motsatt i noen tilfeller. Sentralt råd bør kunne vurdere om det er hensiktsmessig at saken først behandles i linjen, i Forskningsetisk utvalg eller av Vitenskapsombudet.

Retningslinjene bør opprettholde at linjen har myndighet til å avgjøre en forskningsetisk sak.